

MERRÂKÜŞÎ, İbn Mûsâ

(ابن موسى المراكشي)

Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Muhammed
b. Mûsâ b. Âlî el-Merrâkûşî el-Mekkî
(ö. 823/1421)

Hadis âlimi.

3 Ramazan 787'de (8 Ekim 1385) Mekke'de doğdu. Aslen Merakeşli olup *Mir'âtü'l-cenân* müellifi Yâfî'nin torunudur. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi, Mekke ve Medine'de İslâmî ilimlerle ilgili temel bilgileri aldı. Hadis, fıkıh, fıkıh usulü, hesap, Arapça, aruz, meânî ve beyân ilimlerini öğrenerek edebiyatın hem nazım hem nesir türlerinde başarı sağladı. Bilhassa hadis ilmindeki bilgisiyle tanındı. İlelül'l-hadîs ve ricâlül'l-hadîs konularındaki derin bilgisi, âlî ve nâzil rivayetleri diğerlerinden ayrılmadaki ustalıyla Hicaz bölgesinde tanınmış bir âlim ve hadis hâfızı oldu. 814'te (1411) seyahate çıkarak Medine, Kahire, İskenderiye, Kudüs, Şam, Halep, Hama, Humus, Ba'lebek, Gazze, Nablus ve Remle gibi ilim merkezlerini dolaştı. Cemâleddin Muhammed b. Abdullâh İbn Zahîre, İbnü'l-İrâkî, Takıyyüddin el-Fâsî, Sibt İbnü'l-Acemî, Selâhaddin el-Akfehîsî gibi âlimlerden hadis ve fıkıh, babalığı Mâlikî fakihî Halîl b. Hârûn es-Sanhâcî el-Cezâirî'den Arapça öğrendi. Kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî ve Fîrûzâbâdî'den faydalandı. İbn Hacer el-Askalânî'nin belirttiğine göre 814-815 (1411-1412) yıllarında ondan *Nuḥbetü'l-fiker* ile şerhi *Nuḥbetü'n-naẓar*'ı yazdı (*el-Mecma'u'l-müesses*, III, 342). Zeynüddin el-İrâkî, Nureddin el-Heysemî, İbn Haldûn gibi âlimlerden mektupla icâzet aldı.

İbn Hacer el-Askalânî ve diğer biyografî yazarlarının belirttiğine göre Merrâkûşî az konuşması, aza kanaat etmesi, kazancını ve ilmini Allah yolunda sarfetmesi, kitaplarını başkalarının istifadesine sunması, zamanını değersiz şeylerle geçirmemesi gibi meziyetleri yanında sözü yerli yerinde kullanmada ve maksadını güzelce ifade etmede de başarılı idi. Defalarca gittiği Yemen'e yerleşerek 820 (1417) yılından itibaren Zebîd'deki el-Medresetü't-Tâciyye'de ders vermeye başladı. Şöhretini duyup ona ilgi gösteren Yemen Hükümdarı en-Nâsır Ahmed'e bir kaside yazarak teşekkür etti. Orada kaldığı süre içinde her yıl hacca gitti. 823 (1420) yılında Yemen'den hac için kara yoluyla yaptığı çetin yolculuk sonunda rahatsızlanarak 28 Zilhicce 823'te (3 Ocak

1421) Mekke'de vefat etti ve Cennetü'l-muallâ'ya defnedildi. Onun ölümü üzerine yazılıp mezarı başında okunan uzunca bir mersiye *Laḥzû'l-elḥâz*'da bulunmaktadır (Takıyyüddin İbn Fehd, s. 277-279).

Eserleri. 1. *Tahrîcü meşyehati Ebî Bekir b. Hüseyin b. 'Ömer el-Kureşî el-Merâgî*. Merrâkûşî sekiz cüzden meydana gelen bu eserini, hocası Merâgî'nin seksen küsur yıllık öğrenim ve öğretim hayatında birçok âlimden semâ yoluyla elde ettiği rivayetlerinden derlemiş olup eserin onun hayatında istinsah edilen bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de kayıtlıdır (Mustalah, nr. 97). 2. *Tahrîcü meşyehati Takıyyiddin el-Fâsî*. Müellif eserine hocasının Muhammed adlı şeyhleriyle başlamış olup müellifin bu adı taşıyan âlimlere dair birkaç "kürrâse" yazdığı belirtilmektedir. 3. *Tahrîcü meşyehati'l-Fîrûzâbâdî*. Takıyyüddin İbn Fehd bu eseri Fîrûzâbâdî'den okumak için Yemen'e gittiğini ve onu kıraat yoluyla okuduğunu söylemektedir (*a.g.e.*, s. 275). 4. *Erba'üne ḥadîsen mütebayinetü'l-isnâd ve'l-mütûn*. *Kütüb-i Sitte* musanniflerine ulûv-i nisbî yoluyla muvafakat eden hadislerden meydana gelen eseri müellifin temize çekemediği belirtilmekte, ayrıca bir başka kırk hadisinin bulunduğu kaydedilmektedir.

Merrâkûşî'nin bunlardan başka hadis usulüne dair *Muḥtasar* adlı bir eseri, İbnü'l-Cevzî tarzında kaleme aldığı *Mevzû'ât*'ı, yarım kalmış bir *Târîḫü'l-Medîne*'si bulunduğu, ders aldığı hocalarını ayrı bir meşyehada topladığı, *Nuḥbetü'l-fiker*'i şerhetmeye başladığı, fakat bu çalışmalarını tamamlayamadığı bildirilmektedir. Müellif kendi eserleri dahil olmak üzere çok sayıda kitabını Zebîd'e nakletmiş, ancak Mekke'de âni vefatı üzerine bunlar kaybolmuştur. Onun ayrıca pek çok manzumesinden söz edilmiş, İbnü'l-Cezerî'den istediği manzum icâzet talebiyle İbnü'l-Cezerî'nin ona gönderdiği manzum cevabı bazı kaynaklarda yer almıştır (*a.g.e.*, s. 280-281).

BİBLİYOGRAFYA :

Fâsî, *el-'İkdû's-semin*, II, 364-371; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, VII, 401-403; a.mlf., *el-Mecma'u'l-müesses li'l-mu'cemi'l-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1415/1994, III, 341-343; Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemü's-şüuyûḥ* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1402/1982, s. 135-136, ayrıca bk. İndeks; Abdülvehhâb b. Abdurrahman el-Büreyhî, *Ṭabakâtü şuleḥâ'i'l-Yemen* (nşr. Abdullâh Muhammed el-Habeşî), Beyrut 1403/1983, s. 124, 344-345; Takıyyüddin İbn Fehd, *Laḥzû'l-elḥâz* (*Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî* içinde, nşr. M. Zâhid

Kevserî), Dimaşk 1347, s. 272-282; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmî*, X, 56-58; *Dârü'l-kütübî'l-Misriyye*: *Fihristü'l-maḥṭûṭât I: Muṣṭalaḥu'l-hadîs*, Kahire 1375/1956, I, 293-294; Abbas b. İbrâhim, *el-İ'lâm*, V, 34-35; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethulâh), II, 323; VII, 118-119; M. Habîb el-Hile, *et-Târîḫ ve'l-mü'erriḥûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 97-99.



İSMAİL HAKKI ÜNAL

MERRÛZÎ

(المروزي)

Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed
b. el-Haccâc el-Merrûzî
(ö. 275/888)Ahmed b. Hanbel'in talebesi,
muhaddis ve fakih.

200 (815-16) yılı dolaylarında doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babası Hârizmlî, annesi Merverrûzludur. Horasan bölgesinde Murgâb nehrinin yukarı kısmında küçük bir şehir olan bu yer Merrûz şeklinde de söylendiğinden Merrûzî nisbesiyle anılmıştır. İlk eğitimini muhtemelen memleketinde ve çevre şehirlerde alan Merrûzî daha sonra Bağdat'a gitti. Burada uzun süre Ahmed b. Hanbel'den ders aldı ve önde gelen talebelerinden biri oldu. Ayrıca Hârûn b. Ma'rûf, Muhammed b. Minhâl ed-Darîr, Kavârîrî, Süreyc b. Yûnus, Osman b. Ebû Şeybe'den ve başkalarından hadis dinledi. Merrûzî'den ders alanlar arasında Ebû Bekir el-Hallâl, Muhammed b. Mahled el-Attâr, Hasan b. Ali el-Berberhârî, Ebû'l-Kâsım el-Hırakî ve babası Ebû Ali Hüseyin b. Abdullâh el-Hırakî, Ahmed b. Abdullâh el-Hazzâ gibi âlimler bulunmaktadır. Ebû Ali el-Hırakî hocasına yakınlığı sebebiyle Merrûzî'nin halifesi diye anılmış ve ona sorduğu sorulara aldığı cevapları derleyerek *Kaşaşu men hecerehû Ahmed* adlı bir eser kaleme almıştır. Kaynaklarda ilim ve takvâsından övgüyle söz edilen, güvenilirliğinde şüphe bulunmayan biri olarak anılan Merrûzî 6 Cemâziyelevvel 275 (16 Eylül 888) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Ahmed b. Hanbel'in mezarı yanında defnedildi.

Ebû Bekir el-Hallâl, Merrûzî'nin Ahmed b. Hanbel'in en önde gelen öğrencisi olduğunu ve kendisinden çok sayıda mesele rivayet ettiğini, öldüğünde hocasının cenazesini yıkadığını belirtir. Hallâl, *es-Sünne* adlı eserindeki rivayetlerin çoğunu hocası Merrûzî vasiyatıyla naklettiği gibi Hanbelî fıkının ilk temel kitabı sayılan *el-Câmi*'de de hocasından birçok rivayete yer vermiştir. Sünnet bilgisi yanında

sünneti yaşamada da son derece titiz olan Merrûzî halkın büyük saygısını kazanmıştı. Yine Hallâl, Bağdat'tan gazâya çıkarken Sâmerrâ'ya kadar yaklaşık 50.000 kişinin ona refakat ettiğini söyler.

Merrûzî, dönemin ilmî ve fikrî tartışmaları çerçevesinde hocası Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini savundu ve bu çerçevede başta halku'l-Kur'an olmak üzere çeşitli itikadî konulardaki yaklaşımları sebebiyle mutasavvıf Hâris el-Muhâsibî, Şâfîî Hüseyin b. Ali el-Kerâbisî, Mu'tezilî Bişr b. Gıyâs ve İbnü'l-Allâf gibi âlimlere karşı çıktı. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ahmed b. Hanbel'in vefatından sonra kendi mensuplarından Muhammed b. Dâvûd el-Masîsî ve başkalarının Kur'an'ı telaffuz etmenin mahlûk olmadığını ileri sürerek bu görüşü ona isnat ettiklerini, önde gelen talebesi Merrûzî'nin ise bu iddiaya karşı çıkıp konuyla ilgili bir kitap (mektup ?) kaleme aldığını Hallâl'den naklen belirtir (Muhammed b. el-Mevsilî, s. 531; krş. Ebû Bekir el-Hallâl, s. 231, 265-266).

Merrûzî dinî, ahlâkî ve hukukî çeşitli meseleleri ihtiva eden *Kitâbü'l-Vera'*ı Ahmed b. Hanbel'e sorduğu sorulara onun verdiği cevaplarla ondan ve başkalarından naklettiği bazı rivayetleri derlemek suretiyle telif etmiştir (Kahire 1340; nşr. Zeyneb İbrâhim el-Kârût, Beyrut 1403/1983; nşr. Muhammed Saîd Besyûnî, Beyrut 1986; nşr. Semîr b. Emîn ez-Züheyrî, Riyad 1418/1997). Ahmed b. Hanbel'den nakledilen rivayetlerin ağırlıkta olması sebebiyle Zeyneb İbrâhim el-Kârût ve Muhammed Saîd Besyûnî neşirlerinde eser ona nisbet edilmiştir. Ebû Bekir el-Hallâl'in, Merrûzî'nin kendilerine *Kitâbü'l-Makâmî'l-mahmûd*'u bir defa okuduğunu, bu kitaba bakmadığını ve onu almadığını, Kirman'a gidip döndüğünde ise hocasının öldüğünü belirtmesinden (*es-Sünne*, s. 217) Merrûzî'nin bu adla bir eseri olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Hallâl, *es-Sünne* (nşr. Atıyye ez-Zehrânî), Riyad 1410/1989, s. 217, 231, 265-266, ayrıca bk. İndeks; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 423-424; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 56-63; İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Ali M. Ömer), Kahire 1399/1979, s. 611; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 131, 132; Muhammed b. el-Mevsilî, *Muhtaşarü's-Savâ'iki'l-mürsele* (nşr. Zekeriyâ Ali Yûsuf), Kahire 1981, s. 531; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 173-176; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 631-633; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 393; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mağşadü'l-ersed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn), Riyad 1410/1990, I, 156-158; Ebû'l-Yümün el-Uleymî, *el-Menhecü'l-a-*

med fi terâcimi aşhâbi'l-İmâm Ahmed (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût - Mahmûd el-Arnaût), Beyrut 1997, I, 272-274; M. Ahmed Ali Mahmûd, *el-Hanâbile fi Bağdâd*, Beyrut 1406/1986, s. 150, 159, 173; Ahmed Bekir Mahmûd, *İshâm fi târihi'l-mezhebi'l-Hanbelî*, Dimaşk 1411/1990, s. 21; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem: Hanbelî Mezhebi*, Ankara 2002, s. 54, 58, 138, 139, 164, 166, 220.



AHMET ÖZEL

MERSAFİ (المرصفي)

Hüseyin b. Ahmed b. Hüseyin el-Mersafî
(ö. 1307/1890)

Mısırlı Arap dili ve edebiyatı âlimi.

1230'da (1815) Mısır'ın Kalyûbiye vilâyetinde (muhafaza) Benhâ yakınındaki Mersafâ'da doğdu. Üç yaşında görme duyusunu kaybetti. Kur'an'ı ezberledikten sonra Ezher'e girdi. 1256-1261 (1840-1845) yıllarında öğrenimini tamamlayarak Ezher'de ders vermeye başladı. Bu arada Arap dili ve edebiyatı konusunda uzmanlaştı. Kendisini geliştirmeye önem veren Mersafî körler okuluna gidip kabbartma yazı tekniğini belledikten sonra Fransızca öğrendi. 1288 Saferinde (Mayıs 1871) Maarif Vekili Ali Paşa Mübârek tarafından öğretmen yetiştirmeye üzere açılan Kahire Dârülmûmu'na Arap edebiyatı öğretmenliğine tayin edildi ve bu okulun kuruluş aşamasında önemli hizmetler ifa etti. Aynı zamanda körler okulunda Arap edebiyatı dersleri vermeye başladı. 1298'de (1881) Ali Paşa Mübârek başkanlığında Mısırlı ve yabancı üyelerden oluşan Yüksek Öğretim Komisyonu'na üye seçildi. Mısır'ın içinde bulunduğu kriz ortamı bütün çağdaşları gibi Mersafî'nin de siyasî konularla ilgilenmesini gerektirdi. 1299'da (1882) Hidiv Tefvîk Paşa'nın, İngilizler'le iş birliği yaptığı gerekçeyle bir grup Ezher ülemâsı tarafından Mısır'ı yönetemeyeceğine dair hazırlanan bir fetvayı Mersafî de imzaladı. 1305'te (1888) dârülmûmdaki görevinden ayrılan Mersafî 4 Cemâziyelâhir 1307'de (26 Ocak 1890) Kahire'de vefat etti.

Mısır'ın en hareketli bir döneminde yaşayan Mersafî edebiyatı hayatının merkezine yerleştirmiştir. Ona göre edebiyat sadece dille yapılan bir faaliyet olmayıp güzel ahlâk ve terbiyeyi de beraberinde getirir, böylece çeşitli toplumsal problemlere çözüm bulma imkânı sağlar. Mersafî'den etkilenenler arasında dönemin önde gelen birçok siyasetçi ve edebiyatçısı bulunmaktadır. Mahmud Sâmî

Paşa el-Bârûdî, Muhammed Hifnî Nâsîf, Ahmed Miftâh, Ahmed el-İskenderî, Ahmed Şevki, Muhammed Diyâb, Muhammed Sâlih, Mustafa Tammûm, Mahmûd Ömer, Sultan Muhammed, Ahmed Ham-lâvî ve Abdullah Fikrî bunlardan bazılarıdır.

Eserleri. 1. *el-Vesiletü'l-edebiyeye ile'l-ülûmî'l-Arabiyye* (I-II, Kahire 1289-1292). Kahire Dârülmûmu'nda verdiği derslerle ilgili notlardan oluşan eser önce *Ravzatü'l-medârisi'l-Mısıriyye* dergisinde yayımlanmış, kitabın tahkiki neşri Abdülazîz ed-Desûkî tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1982, 1991). I. ciltte dil ve edebiyatla bunların kapsamına giren ilimlerin tanımları, akıl-mâkul ilişkisi ve çeşitleriyle Arap ilimlerinin doğuşunu hazırlayan sebeplerin açıklandığı giriş kısmından sonra fikhü'l-luga, nahiv ve sarf konuları işlenir. II. ciltte belâgat, aruz ve kafiye ilimleri geniş bir şekilde ele alınır. İşlenen konular, Hz. Peygamber devrinde başlayarak Emevîler ve Abbâsîler dönemini de içine alacak şekilde arkadaşı Abdullah Fikrî'ye kadar geniş bir alanı kapsayan nesir örnekleri, eski şairlerden itibaren Mahmud Sâmî Paşa el-Bârûdî'ye kadar birçok şairin şiirlerinden seçilmiş zengin misallerle açıklanmıştır. Mahmûd Sa'd, Mersafî'nin bu eserinde yer alan dinî düşüncelerini inceleyen bir eser kaleme almıştır (bk. bibl.). 2. *Risâletü'l-kelimi's-semân li't-terbiyeti's-şahiha ve haşikati'l-elfâzi'l-âmmе ed-dâ'ire 'alâ elsünü's-şubbân* (Kahire 1298). Mersafî bu eserinde, yaşadığı dönemde siyasî alanda sıkça kullanılan ve yeni anlamlar yüklenmeye başlanan ümmet, vatan, hükümet, adalet, zulüm, siyaset, hürriyet ve terbiye kavramlarıyla bunlara bağlı olarak ortaya çıkan düşünceleri ele alır; rastgele kullanılmasından endişe duyduğu bu kavramları kendi döneminde verilmeye çalışılan mânalardan ziyade Kur'an'dan, ashaptan ve İslâm tarihinden örnekler getirerek açıklar. 3. *er-Risâle fi's-şarf*. Ahmed Mâhîr el-Bakârî tarafından *Risâletân fi 'ilmi's-şarf li's-Sinbâtî ve'l-Mersafî* adlı eserin içinde neşredilmiştir (İskenderiye 1409/1988). Basılmamış eserleri arasında *Delîlü'l-müstersîd fi fenni'l-înşâ'* (üç cilt) ve *Zehretü'r-Re-sâ'il* bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mersafî, *el-Vesiletü'l-edebiyeye ile'l-ülûmî'l-Arabiyye* (nşr. Abdülazîz ed-Desûkî), Kahire 1982, neşreden giriş, I, 7-26; Serkis, *Mu'cem*, II, 1835-1836; M. Reşîd Rızâ, *Târîhu'l-üstâzi'l-İmâm eş-Şeyh Muhammed 'Abduh*, Kahire